THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאל
PUBLISHED BY
THE HEBREW JOURNAL
JOURNAL PRESS, LIMITED
542 DUNDAS ST. WEST. Telephone Trinity 6830-6831
M. Clavir, Pres. and Gen. Mgr.
Subscription Rates: $6 PER YEAR $3.50 SIX MONTHS
Single Copy—3 cents
The Only Daily Jewish Newspaper in the Province of Ontario
Entered as Second Class Mail Matter at C. P. O., Toronto, January 22nd, 1913

וואס שטעלט מיט זיך פאר דער פלאטען-אפמאך

מען האט געוואוסט, אז מיך־כל־סוף וועט עס מוזען געמען א סוף — אפילו צו דער דאזיגער באנג־פארצייגענער פלאטען־קאנפערענץ. וואָרים אייביג קאנען דאך מענשען — איבערהויפט פאראנטוואָרטליכע פאליטיקער — ניט זיצען, ארום א רונדען טיש און שטויסען וואסער. עס האט געמוזט קומען צו אן ענדע, און עס איז צו דעם ענדליך געקומען.

דער פלאטען־אפמאך איז אונטערגעשריבען געוואָרען, און די וועלט האט אביסעלע פרייער אָפּגעאטעמט. אמת, דער שלום פון דער דראמע איז ניט געווען אזוי פייערליך ווי דער אנהויב. עס האט געפעלט יענע יום־טוב'דיגע שטימונג, וועלכע האט זיך געפילט בעת די קאנפערענץ איז דערעפענט געוואָרען; די אפטאמיסטען וועלכע האבען געלעגט גרויסע האפנונגען אויף דער קאנפערענץ, האבען ביים שלום, ארונטערגעלאָזען אביסעלע די נעזעה, און דאריבער איז די שטימונג ניט געווען אזא גע־הויבענע.

וואס האט אייגענטליך מיט זיך געבראכט דער פלאטען־אפמאך? דער ענטפער אויף דעם איז, ניט קיין גאנץ קלארער. אויף וויפיעל מען וויסט, איז דערגרייכט געוואָרען א פארשטענדעניש צווישען די פארטרעטער פון בלויז דריי לענדער, אנשטאט פינף, און די דאזיגע פארשטענדעניש איז געווען א פולשטענדיגער דורכפאל. וואָרים די פארטרעטער פון דריי גרויסע לענדער זיך דאך יא איינפארשטאנען, עס בלייבט דאריבער פאר יעדען איינעם צו באטראכטען דעם אויסגאנג פון דער קאנפערענץ, פון זיין איינגענעם שטאנדפונקט.

זיכער איז אבער, אז די קאנפערענץ האט ניט דערגרייכט דאס, וואס עס איז, פון אנהויב דערוואַרט געוואָרען פון איר. מען האט דערוואַרט אז עס זאל קומען צו א נעהענטערער פארשטענדיגונג צווישען די צדדים, אזוי יעדעראיינער האט מען געהאפט ביים אנהויב פון דער קאנפערענץ, אבער גאנץ שנעל איז דער דאזיגער טעות פאר אלעמען קלאר געוואָרען. מען האט זיך ארומגעקוקט אז עס פעלט דער גענעגזייטיגער ציטרוי און אויפריכטיגער גלויבען פון איין לאנד צו דער צווייטער. מען האט זיך אהומגעקוקט אז מען מיינט ניט דאס, וואס מען רעדט, און פון אזא פאליטיק האט דאריבער ניט געקאנט אריסקומען יענע פארשטענדעניש, וואס מען האט אין אנהויב דערוואַרט.

קיינער וועט ניט חושד זיין דעם ענגלישען ארבייטער פרעמיער אין צווייטער־פינטיגיסטן. קיינער וועט עס אים ניט חושד זיין דערפאר, ווייל ענגלאנד איז געווען דאס איינציגע לאנד, וועלכעס האט ווירקליך מקריב געווען מער ווי וועלכע עס איז אנדער לאנד, איר מאכט אויף די ימים, צו דערגרייכען כאטש דעם מינימום. רעמזי מעקדאנאלד האט געשפיעלט די גאנצע צייט אן אפענע, אייפרוכטיגע און ערליכע פאליטיק. דאס קאן אבער ניט געזאגט ווערען וועגען אלע איבעריגע פארטרעטער, אפשר מיט אן אויסנאם פון איינעם.

עס איז שוין לאנג באוויזען געוואָרען אז מיט הינטער־פאליטיק קאן מען צופיעל ניט דערגרייכען, און פראנקרייכ'ס באשלוס צו בויען א נייע גרויסע קריעגס־שיף באווייזט גאנץ בולט, מיט וואס פאר א מאטיווען זי איז געקומען צו דער קאנפערענץ. נו, איז א וואונדער וואס די קאנפערענץ האט ניט געקאנט זיין א פולשטענדיגער דערפאלג?

פארברעכענס אין אנטאריא

ניט לאנג צוריק איז ארויסגעגעבען געוואָרען דער 62־טער יערליכער באריכט, וועגען דעם צושטאנד אין די אנטאריער דזשיילס. דער דאזיגער באריכט איז גאנץ אינטערעסאנט, ווייל ער דעקט אויף אן אנגעוועהטאנטען זוינקעל אז אונזער געזעלשאפטליכען לעבען. לויט דעם באריכט איז צו זעהן אז אין פארלויף פון דעם פארגאנגענעם יאר זענען אין אנטאריא פאר־משפט געוואָרען 26 טויזענט טויזענט אין פארגלייך מיט א פריערדיגען יאר.

זעקס־אויף־צוואנציג טויזענט פאר'משפט'ע, בלויז אין איין פראָווינץ, אין פארלויף פון א יאר צייט, איז א גאנץ גרויסע צאל. און דער פאקט, אז עס שטעלט מיט זיך פאר א וואוקס פון איבער צוויי טויזענט, אין פאר־גלייך מיט א יאר צוריק, איז געגעבן צו אילוסטרירען די טרויעריגקייט פון דעם צושטאנד. דער באריכט שטעלט זיך אויך אָפּ אויף דער פראָפּאָרציע פון די פארברעכער לויט די פארשידענע נאציאָנאליטעטען וואס וואוינען אין דער פראָווינץ.

און אט וואס מיר זעהען פאר זיך: פון די 26 טויזענט פאר'משפט'ע זענען 17 טויזענט קאנאדער געבוירענע (א וואוקס מיט איבער דריי טוי־זענט); אמעריקאנער 1,245; ענגלישע 2,228; איירישע 921; שאטלענדישע 1,217 און פון אלע אנדערע נאציאָנאליטעטען צוזאמענגענומען זענען בלויז פאראן 3,524 פאר'משפט'ע.

ווען מען מאכט א פארגלייך צווישען דער צאל פאר'משפט'ע וואס ענגלאנד, אמעריקע אדער אפילו שאטלאנד האבען צוגעשטעלט, זעהט מען ווי קליין עס איז דער ציפער פון די אנדערע פארברעכער. זייער צאל איז ווירקליך אן אומבאדייטענד־קליינע. און דאך ווען עס שווימט ארויף די פראגע פון פארברעכענס, הערט מען שטענדיג דעם זעלבען געשריי אז די „אויסלענדער" זענען די מערסטע וואס פילען אן די קאנאדישע דזשיילס.

וואס איז די סיבה וואס קאנאדער געבוירענע שטעלען צו אזא גרויסען פראצענט פארברעכער? מען שפאלט זיך איצט דעם קאפ צו קאנען געבען אן ענטפער אויף דער דאזיגער פראגע. מיט א צייט צוריק האט אן אינספעקטאר פון דעם „מאראליטי" דעפארטמענט אין טאראנטא זיך אויס־געדריקט, אז 99 פראצענט פון די היינטיגע פארברעכער זענען יונגע אינג־לאך, בעת מיט א פאר צענדליג יאר צוריק, זענען די איינציגע פארברעכער געווען אלטע לייט מיט גרויע קעפ.

דאס באוויזט אז א שטארקע ענדערונג איז אין די לעצטע פאר צענד־ליג יאר פארגעקומען אין דעם געזעלשאפטליכען לעבען פון אונזער לאנד, און ממילא האט עס שוין געהאט אן עפעקט, אויך אויף אונזער פראָווינץ. די כוואליע פון פארברעכענס האט זיך שטארק פארגרעסערט, צווישען דער יוגענט, און דאריבער זענען 17 טויזענט קאנאדער יונגעלייט איינגעשפארט געוואָרען אין די אנטאריער דזשיילס אין פארלויף פון דעם פארגאנגענעם יאר. אויך צוליעב דער זעלבער אורזאך, איז דער וואוקס אין דער צאל פון פארברעכענס געווען גרויס אין פארגלייך מיט א פריערדיגען יאר.

עפעס איז אין די לעצטע יארען פארגעקומען אן ענדערונג אין דער פסיכאָלאָגיע פון אונזער יוגענט, און דאס איז א סימפטאם, ניט בלויז פאר דער יוגענט אין אנטאריא, נאר פאר'ן גאנצען אמעריקאנעם קאנטינענט.

100 יאר געשיכטע פון אידישער פרייהייט־באוועגונג אין ענגלאנד

דער ענדגילטיגער זיעג פון אידען אין דעם קאמף צו קריגען ציווילע און פאליטישע גלייכבארעכטיגונג. — באוועגונג האט זיך אנגעהויבען צוריק מיט הונדערט יאר.

פון ארטור גרינבערג.

היינטיגען אפריל, 1930, ווערט פונקט הונדערט יאר זינט עס איז אין ענגלאנד אריינגעבראכט געוואָרען דער ערשטער ביל צו באזייטיגען אלע געזעצ־ליכע באגרעניצונגען געגען די דאזיגע אידען. כאטש עס האט נאכדעם גענו־מען א לאנגע צייט צו באזייטיגען אלע לע־גאלע און ציווילע אומגלייכהייטען פון ענגלישען אידענטום, האט זיך דער דאזי־גער קאמף פאר דער אידישער עמאנסי־פאציע אין ענגלאנד אנגעהויבען דעם 5־טען אפריל, 1830, ווען מר. (דערנאך סער) ראבערט גראנט האט אריינגעבראכט דעם ביל „צו באזייטיגען די ציווילע רעכטלאָ־זיגקייטען פון ענגליש־געבוירענע אונטער־טאנען פון דער אידישער רעליגיע".

ביי דער ערשטער פארלייענונג פון דעם דאזיגען ביל האט ער געקראָגען א מאיאָריטעט פון 18 שטימען. אבער ביי דער צווייטער פארלייענונג איז ער אפ־געוואָרפען געוואָרען מיט א מאיאָריטעט פון 65. דער ביל איז ווידער אריינגע־בראכט געוואָרען דעם 17־טען אפריל, 1833, ווען דער באַרימטער ענגלישער שריפטשטעלער, מאקאָלעי, האט געהאלטען זיין באַרימטע רעדע און האט פארטיידיגט די אידישע פאדערונגען פאר גלייכבארעכ־טיגונג.

אבער ערשט אין יאר 1858 האט דער ערשטער איד, באראָן לייאָנעל דע ראָט־שילד געקראָגען די ערלויבעניש צו פאר־נעמען זיין פלאץ אלס דער ערשטער אי־דישער מיטגליעד פון פארלאמענט, אין דער לאנדאנער „דזשואיש קראָניקל" די פאלגענדע שטע־לע פון דר. גריפיט'ס בוך:

„די באליידיגונגען און אומרעכטען, וואס דער דאזיגער אומשולדיגער קלאס פון דער געזעלשאפט האט אויסצושטעהן, זע־נען אן אמת'ער פיין פאר יעדען עמפינד־ליכען מענשען. אידען ווייזען אויס צו זיין די אביעקטען אויף וועמען די מענש־ליכע רשעות ווערט אנגעווענדעט כמעט אין יעדען לאנד וואו זיי וואוינען. אויף דער אומבאגרינדעטער הנחה, אז זיי זע־נען אלע ריי, ווערען די אידען אין פיעל לענדער פארפאלגט בלויז מיט דעם צוועק ארויסצופרעסען ביי זיי א טייל אדער אפילו צונעמען זייער גאנץ פארמעגען.

„ווי לאנג נאך וועט דאס דאזיגע ליידענדיגע פאלק זיין אויסגעשטעלט צו דער ווירקונג פון בייזע פארארטייליגן, און וועט זיין באַרויבט פון די אלגעמיינע מענשליכע רעכט? ווי לאנג נאך וועט זייער אנטשלאפענע טרייהייט צו דעם גלויבען פון זייערע אבות, צו די מנהגים פון זייער לאנד, צו די אנזאגען פון זייער געזעצגעבער, ארויסרופען געגען זיי דעם האס און די קלאה פון דער מענשהייט? ווי לאנג נאך וועלען זיי אויסגעטיילט ווע־רען און באהאנדעלט ווערען מיט גרוי־זאמקייט און פאראכטונג, אין דער צייט וואס די אנהענגער פון מאכמעד'ן, זאָ־האאסטער, בראמא און קאנפוציוס ווערען רעספעקטירט?

„זאל מען ניט אנגעבען דעם תירוץ, אז זיי זענען אן אומווירדיג פאלק, אומ־גלויביג, באטריגעריש און פראצענטניקעס; אדער, אז זיי האסען די אנהענגער פון קריסטענטום, באַרימען זיי זיך און וואר־טען אויף דער געלעגענהייט צו טאן די קריסטען שאדען. זאל מען דאס ניט טאן כדי די צווייטע זייט פון דער מטבע, גע־שטעמפעלט מיט'ן זעלביגען כאראקטער זאל ניט אויפגעהויבען ווערען געגען אונז אליין.

„לאמיר ניט ווערען באאיינפלוסט פון דעם שטארק־צוגעפארבטען בילד פון אונזער באליבטען דיכטער, און מיינען אז יעדער איד איז א שייל אק, כדי די אי־דען זאלען ניט קומען צום שלום פון דער טרויעריג־באַרימטער אויספריזונג פון... אז יעדער קריסט איז א....: לאמיר אויך אויף קיין איין מינוט ניט מיינען, אז די מעלחס פון צדקה, וואוילטאט, גוטהער־ציגקייט און אומבאגרעניצטער טאלעראנץ קאנען ניט עקזיסטירען אין ערגעץ א חוץ אונטער דער אויפזיכט פון דער קריסט־ליכער רעליגיע. כל־זמן א בענדזשאמין און אן אייבראהעם נאלדשמיד זענען עדות געגען דער נארישקייט און פאלשקייט פון אזא אומטאלעראנטער מיינונג!

„אויב עס איז געגען אונזער פאר־עהרטער קאנסטיטוציע אריינצולאָזען אלס מיטגלידער יענע, וואס זייער רעליגיע איז אנדערש פון אונזער הערשענדער קירך, לאמיר אלעמאלס לערנען אונזע־רע קינדער צו רעספעקטירען די אידען ווי מענשען. זאל דאס פאלק אויסגעפינען, אז ווען מען באליידיגט א אידישען ביר־גער, קריגט מען די שטרענגסטע שטראָפ פון געזעץ, ווייל עס ווערען דורכדעם פארלעצט די רעכט פון גאטספריילעכ־קייט און די רעגעלען פון דער פאליציי. און זאל קיינער מעהר ניט ארויסרופען געגען זיך דעם באליידיגענדיגען עגטספער, וואס איך האב, אלס איינגעל. נעהערט איינעם פון יענע ארבייטסזאמע חברה, וואס מאכען אן ארים לעבען דורך אויפ־קויפען אלטע קליידער. „אה, שמוציגער איד, — האט צו איהם געזאגט א ברוטאַ־לער קצב, — מען האט היינט אויפגע־האנגען א אידען אין טייבורן, אויך בין פארדאמט צופרידען פון דעם!" „יא, יא, דאס איז טאקע אמת, — האט איהם גע־ענטפערט דער באליידיגטער איזראעליט, — די האסט רעכט, מען האט אויף דער זעלבער תליה אויפגעהאנגען נאך ניין קריסטען!"

צווישען די אנדערע פארטיידיגער פון אידען אין יענער צייט זענען געווען דער דראמאטורג ריטשארד קאמבערלאנד און דער דיכטער, טאמאס וועיד. קאמ־בערלאנד האט אין יאר 1793 אנגעשריבען א דראמע מיט'ן נאמען „דער איד", און אכט יאר פאר דעם, האט ער פארעפענט־ליכט זיין אן ארטיקעל אין זיין זשורנאל „אב־זערוועער" (בעאבאכטער), אין וועלכען ער האט אויסגעדריקט זיין באדויער אויף וועמען אלערליי סעקטעס לאזען אויס זייער צארן, זיי זענען דורכרייזענדע און פרעמדע אין יעדער קעניגרייך אויף דער וועלט, און דאך האבען זעהר ווייניג די נאסטפרוינדליכקייט זיי געהערעג אויפגע־נימען. איך ווייס ניט פון קיין איין גו־טער אורזאך פארוואס די דאזיגע אומ־גליקליכע וואנדערער ווערען אזוי באַ־האנדעלט. צוליעב דעם כבוד פון אונזער פאלק דארפען מיר זיין צו זיי זעלעראנט און זיי ערלויבען פראקטיצירען זייער גלויבען, פאר וועלכען די אינקווזיציע פלעגט זיי פארברענען אויפ'ן שייטערהויפען".

דער דיכטער טאמאס וועיד האט ווי קאמבערלאנד אויך אנגעשריבען א דראַ־מע וועגען אידען מיט'ן נאמען „די אידען פון אראגאן, אדער די אידישע קעניגין". ער האט די דאזיגע דראמע געווידמעט „די אידען פון ענגלאנד" אין יאר 1830. זיין רירענדיגער אפיעל פאר טאלעראנץ לייענט זיך אזוי:

„בירגער! דער הויפט ציעל פון מיין ווערק איז געווען צו פארקערפערען אין א דראַמאטישער פארם די קאמפען, זיגען און צרות פון א נאבעלען אידען און זיין טאַ־טער, אין מיטען די וועהען און אונטער־דריקונגען פון זייער ראסע וואס איז אמאל געווען מעכטיג, צו וועמען־זשע דען האב איך געקאנט ווידמען מיין ווערק ווי צו זיי? פון וואס פאר א בעסערער געלע־גענהייט ווי איצט האב איך געקאנט אויסקלייבען אויף צו צוגעבען מיין אומ־באַקאנטע שטים צו דער זיך־זאמלענדיגער קראפט פון דער עפענטליכער מיינונג, וואס קרעפטיגט אייער פארברוגנג באפרייט צו ווערען פון די קייטען מיט וועלכע איר זייט אזוי לאנג און אזוי אומ'יושר'דיג געווען געפעטנטעט דורך אייערע קרעטליכע מיטבירגער?

„דער זעלבער גרויסער פראגערט פון לאגיק, צוליעב דעם, פון יושר און טאלע־ראנץ, וואס האט אייך שוין אויסגעלייזט פון די פיעלע פארפאלגונגען, אונטער וועל־כע איר און אייערע ברידער אין אנדערע לענדער, האבען געליטען אזוי פיעל יאר־הונדערטער פון פאנאטיזם און פינסטער־ניש: דער דאזיגער פראגערט וועט אייך, אין זיין שנעלען און אייביגען גאנג פאר־אויס, מיט דער צייט באפרייען פון די דאזיגע אומווירדיגע שטריק, וואס באלעס־טיגען אייך נאך איצט.

„מען קאן שוין הערען און זעהן ווי עס קומט אן דער טאג, ווען איין מענש, — וואס האט די זעלבע אברים, חושים, נייי־גונגען, באנערהען; עסט די זעלבע שפייז; וואס מען קאן איהם וועה טאן מיט די זעלבע וואפען; וואס איז אויסגעשטעלט צו די זעלבע קראנקהייטען און ווערט גע־היילט דורך די זעלבע מיטלען; וואס ווערט געוואַרעמט און אָפּגעקילט דורך דעם זעלבען זומער און ווינטער, — מען קאן שוין הערען און זעהן ווי עס קומט אן דער טאג ווען איין מענש וועט מעהר ניט קאנען זאגען צו דעם אנדערען: ביין אהער קאנסטו זיין פריי און ניט ווייטער.

„דער מעכטיגער גייסט פון פרייהייט פארשפרייט זיך איצט שנעל איבער דער גאנצער וועלט. די געוועזענע שרעקליכע געשפענסטען פון אבערגלויבען און אומ־וויסנהייט און אונטערדריקונג פארשווינ־דען איצט ווי שאטענס פון דער נאכט, ווען עס קומט די מארגען־ליכט.

„איך וועל אלע מאל זיין דער אי־בערגעגעבענסטער פריינט פון אייער אי־דעאל, בירגער, וואס איז דער אידעאל פון דער גאנצער מענשהייט!"

דער דאזיגער ליידענשאפטליכער אפיעל פאר גערעכטיגקייט צו אידען איז געשריבען געווארען פונקט אין דער צייט, ווען דער ביל פון 1830 איז דיסקוטירט געווארען אין ענגלישען פארלאמענט. די דראמע אליין, שרייבט מ. דזש. לאנדא אין זיין בוך „דער איד אין דער דראמע", איז בוכשטעבליך אראפגעריסען געווארען פון דער בינע צוליעב איר פריינטשאפט צו אידען.

וויליאם העזליט, דער באַרימטער ליטעראַרישער און דראַמאַטישער קריטי־קער פון יענער צייט, האט אויך געפאַ־דערט די ענגלי־שע אידען, אין אן עסאי וואס ער האט געשריבען און וואס איז פארעפענטליכט געווארען נאך זיין טויט אין לי האנט'ס זשורנאל „טעטלער" (שמועסער). די עסאי איז דערשינען אין יאר 1831, בלויז צוויי חדשים נאכדעם ווי עס איז דער־שינען מעקאָלעי'ס עסאי וועגען „די ציוויי־לע אומגלייכקייטען פון אידען" אין דעם זשורנאל „עדינבארא רעוויו". ביידע אר־טיקלען זענען אויפגעלעגט עגליך איינס צום אנדערען.

„די עמאנסיפאציע פון די אידען איז בלויז א נאטירליכער שריט אין דעם פרא־גרעס פון ציוויליזאציע", שרייבט בעזליון, אין דעם ערשטען זאץ פון זיין עסאי. ווייטער זאגט ער אזוי:

„מיר וואַרפען פאר די אידען, אז זיי זענען געבוינען צו געוויסע עגמיינע פארדארבענקייטען. אויב זיי זענען פאר־

(פארזעצונג אויף פיירזש 5)

אידישער שכל הישר וועט סוף כל סוף געפינען לייזונג פון אידישן פראבלעם אין א"י

ניו יארק אפריל 4 (איטא).

איך גלויב אז דער אידישער שכל הישר וועט סוף כל סוף געפינען א לייזונג פאר דעם אידישען פראבלעם אין פאלעסטינע, האט דערקלערהרט דער באַ־ריהמטער ענגלישער זשורנאליסט, וויק־הם סטיד, געווענדענר רעדאקטאר פון לאנדאנער „טיימס" און איצטיגער רע־דאקטאר פון 'רעוויו אוו רעוויוס, וואס גע־פינט זיך איצט אין אמעריקע, אין אן אינטערוויו מיט א פארטרעטער פון דער „אידישער טעלעגראפען אגענטור". מר. סטיד איז געקומען קיין אמעריקע צו דער קאנווענשאן פון רעדאקטאָרען אין וואַ־שינגטאן.

די אראבער וועלען מיט דער צייט איינזעהען אז דער ציוניזם ברענגט גרויס נוצען פאר אלע איינוואוינער אין פאלע־סטינא, האט מר. סטיד געזאגט, און די ציוניסטישע טעטיגקייט דארף געפיהרט ווערען אין אזא לייניע אז די אראבער זאָ־מיט כח צו שרייבען און צו באזייגען איהרע ניט דערפילטע פארלאנגען.

ווען איהר געלייענטער איז דורך א צופאל טויטליך פארוואונדעט געווארען, האט עמילי נאך אלץ ניט אויפגעהערט צו לייענען. ערשט איצט האט זיך איהר טאלאנט צוביליהט און איהרע ליעדער זע־נען געווען אנגעוואפט מיט טוי און דורכ־גערונגען מיט יוגענד. זי האט געבדוימט און געהאפט, אז ווען זי וועט אוועק פון פון אט דער וועלט, וועט זי זיך ערגעץ־וואו אין דער. אונענדליכקייט באגעגענען מיט איהר געליעבטען אין שטילען דורך דער באגעגעניש דעם דורשט פון איהר הארצען.

אז אמעריקאנעה דיכ־טעהין וואס האט גע־בענקט נאה ליעבע

עמילי דיקינסאן וועמעס ליעבע איז געווען א דורכפאל און איהר פאַ־עזיע — אן ערפאלג.

עמילי דיקינסאן, וועלכע ווערט פאר־רעכענט, אין מיט רעכט, אלס די ערשטע גרויסע אמעריקאנער פאעטעסע, איז ביז ניט לאנג צוריק געווען א געהיימניס פאר אלע איהרע ביאגראפיע שרייבער.

עמילי האט געשריבען אינספירירענ־דע ליעדער, דורכגעדרונגען מיט ראמאנ־טיק און ליריק. איהרע טענער זענען גע־ווען צארטע, האבען געאטעמט מיט דער ריינקייט און שעהנקייט פון דער אמת'ער ליעבע. איינפאך און אבסאלוט ניט גע־קונסטעלט ווי איהרע ליעדער, זיינען גע־ווען, האבען זיי אפגעלירט ניט בלויז צום פאלק אין זיינע גרויסע צאהלען, נאר אפילו דער איבערקלייבער, דער ליטעראַ־רישער מפונק, ווען ער האט אקארשט איבערגעלייענט א פאר פערזען האט זיך דערפיהלט דערהויבען און געלייטערט.

בענקשאפט פון העכסטען ראנג האט אויסגערעדט פון איהר יעדען וואָרט, און דעריבער טאקע זיינען עמילים ליעדער נאך איצט פאפולער, ניט קוקענדיג אויף די פיעלע יאהרען זינט זי האט זיי גע־שריבען.

פון דעסטוועגען האט קיינער ביי איצט ניט געוואוסט ווער עס איז געווען דער מענש, וועלכער האט אינספירירט דער אמעריקאנער שרייבערין און פאר־וואס איהר ליעבע איז געווען אזא דורכ־פאל.

ערשט איצט זיינען אלע פאקטען וועגען דעם אויפגעדעקט געוואָרען.

די פאקטען זיינען פאלגענדע:

עמילי דיקינסאן איז געווען פארליעבט אין מיידישאר עדוארד ב. האנט. ער איז געווען איהר גאט צו וועמען זי האט גע־דיענט, אבער איהר גליעבטער האט גע־וואָרפען אן אויג אויף איהר פריינדין, העלען האנט, אויך א שרייבערין, און האט פאר איהר חתונה געהאט.

נאך דער חתונה, ווען ביידע פריינ־דינס פלעגען זיך באגעגענען און זיינען געווען זעהר בעטריי איינע צו דער צווייט־טער, איז די ליעבע צווישען עמילין און דעם מיידישאר נאך אלץ געגאנגען. נאַ־טירליך, זיי האבען קיינמאל וועגען דעם ניט גערעדט צווישען זיך און אודאי ניט פאר מעשען. זיי האבען זייער ליעבע באטראכט אלס פלאטאנישע, אבער ווי אלע מאל, איז אזא ליעבע מעהר פיינ־ליך ווי די געוועהנליכע. מען אידעאַליי־זירט בלויז די געפיהלען, דאס הארץ וויל אבער ניט ווייסען פון נאר נישט. עמילי האט געקענט אפריסען איהר גליעבטען פון איהר פריינדין — זי האט אבער ניט געוואָלט. איהר הארץ איז צו אייזעל געווען און איהר פריינדשאפט צו עכט, אז זי זאָל טאן אזא זאך, האט זי זיך דעריבער צוריקגעצויגען. אין איהר קליינעס געבוירט־שטעדטעל עמהערסט, וואו זי האט געהאלטען אין איין שריי־בען איהרע וואונדערבארע ליעדער און פעעמאס.

דאס פאלק האט איהר שרייבען באַ־וואונדערט, און יעדער האט געוואָלט ווי־סען ווער עס איז דער מענש, צו וועמען איהר געזאנג איז געווידמעט, אבער מען האט דעם אמת ניט געקענט דערגעזען. האבען פיעלע דעמאָלט אָנגעהויבען צו רעדען, אז א געוויסער פילאדעלפיער פאסטאר, דר. טאשרלס וואַרסווארטה, מיט וועמען עמילי האט פארבונדען פריינדליכע באציהונגען איז איהר גע־ליעבטער.

עמילי האט זעהר ליעב געהאט צו הערען דעם פאסטאר פרעדיגען, זי האט אפילו געפיהרט מיט איהם א קאָרעס־פאנדענץ, און אזוי ווי א גליעבטער האט געמוזט זיין און דער פאסטאר האט זיך זעהר גוט אריינגעפאסט. איז עס אויך אלס א פאקט וועגען זייער ליעבע.

ווען עמילי איז געשטאָרבען און דער פאסטאר, האבענדיג שוין דערוואקסענע קינדער האט נאך געלעבט, האט מען נאך אלץ גערעדט, אז ער איז געווען דער גע־ליעבטער פון דער גרויסער אמעריקאנער שרייבערין.

ערשט איצט נאכדעם ווי א בינטעל בריעף איז ענטדעקט געוואָרען, איז דער פילאדעלפיער פאסטאר אינגאנצען רויג־געוואשען געוואָרען און ער קען ליהיג לי־גען אין זיין קבר, ניט האבענדיג אויף זיך אזא פלעק.

מיט פאליט, א באוואוסטע אמעריי־קאנער זשורנאליסטקע, האט ערשט ניט לאנג צוריק אנגעשריבען א בוך אונטערן נאמען: עמילי דיקינסאן, דער מענש־ליכער הינטערגרונד פון איהר פאעזיע". אין וועלכען זי האט פארעפענטליכט א פאר בריעף און ניט נאך דערצו גענוג אנדערע אינפארמאציע. דורך וועלכער מיר דערוויסען זיך דעם אמת וועגען אלעס.

עס ווייזט זיך ארויס אז דוקא ווייל עמילים ליעבע איז געווען אזא דורכפאל דערפאר טאקע איז איהר פאעזיע געווען אזא ערפאלג. דער כח פון איהר לעבענ־דער נשמה האט אנגעהויבען איהר הארץ עמילי דיקינסאן וועמעס ליעבע איז געווען א דורכפאל און איהר פאַ־עזיע — אן ערפאלג.

עמילי דיקינסאן, וועלכע ווערט פאר־רעכענט, אין מיט רעכט, אלס די ערשטע גרויסע אמעריקאנער פאעטעסע, איז ביז ניט לאנג צוריק געווען א געהיימניס פאר אלע איהרע ביאגראפיע שרייבער.

עמילי האט געשריבען אינספירירענ־דע ליעדער, דורכגעדרונגען מיט ראמאנ־טיק און ליריק. איהרע טענער זענען גע־ווען צארטע, האבען געאטעמט מיט דער ריינקייט און שעהנקייט פון דער אמת'ער ליעבע. איינפאך און אבסאלוט ניט גע־קונסטעלט ווי איהרע ליעדער, זיינען גע־ווען, האבען זיי אפגעלירט ניט בלויז צום פאלק אין זיינע גרויסע צאהלען, נאר אפילו דער איבערקלייבער, דער ליטעראַ־רישער מפונק, ווען ער האט אקארשט איבערגעלייענט א פאר פערזען האט זיך דערפיהלט דערהויבען און געלייטערט.

בענקשאפט פון העכסטען ראנג האט אויסגערעדט פון איהר יעדען וואָרט, און דעריבער טאקע זיינען עמילים ליעדער נאך איצט פאפולער, ניט קוקענדיג אויף די פיעלע יאהרען זינט זי האט זיי גע־שריבען.

פון דעסטוועגען האט קיינער ביי איצט ניט געוואוסט ווער עס איז געווען דער מענש, וועלכער האט אינספירירט דער אמעריקאנער שרייבערין און פאר־וואס איהר ליעבע איז געווען אזא דורכ־פאל.

ערשט איצט זיינען אלע פאקטען וועגען דעם אויפגעדעקט געוואָרען.

די פאקטען זיינען פאלגענדע:

עמילי דיקינסאן איז געווען פארליעבט אין מיידישאר עדוארד ב. האנט. ער איז געווען איהר גאט צו וועמען זי האט גע־דיענט, אבער איהר גליעבטער האט גע־וואָרפען אן אויג אויף איהר פריינדין, העלען האנט, אויך א שרייבערין, און האט פאר איהר חתונה געהאט.

נאך דער חתונה, ווען ביידע פריינ־דינס פלעגען זיך באגעגענען און זיינען געווען זעהר בעטריי איינע צו דער צווייט־טער, איז די ליעבע צווישען עמילין און דעם מיידישאר נאך אלץ געגאנגען. נאַ־טירליך, זיי האבען קיינמאל וועגען דעם ניט גערעדט צווישען זיך און אודאי ניט פאר מעשען. זיי האבען זייער ליעבע באטראכט אלס פלאטאנישע, אבער ווי אלע מאל, איז אזא ליעבע מעהר פיינ־ליך ווי די געוועהנליכע. מען אידעאַליי־זירט בלויז די געפיהלען, דאס הארץ וויל אבער ניט ווייסען פון נאר נישט. עמילי האט געקענט אפריסען איהר גליעבטען פון איהר פריינדין — זי האט אבער ניט געוואָלט. איהר הארץ איז צו אייזעל געווען און איהר פריינדשאפט צו עכט, אז זי זאָל טאן אזא זאך, האט זי זיך דעריבער צוריקגעצויגען. אין איהר קליינעס געבוירט־שטעדטעל עמהערסט, וואו זי האט געהאלטען אין איין שריי־בען איהרע וואונדערבארע ליעדער און פעעמאס.

דאס פאלק האט איהר שרייבען באַ־וואונדערט, און יעדער האט געוואָלט ווי־סען ווער עס איז דער מענש, צו וועמען איהר געזאנג איז געווידמעט, אבער מען האט דעם אמת ניט געקענט דערגעזען. האבען פיעלע דעמאָלט אָנגעהויבען צו רעדען, אז א געוויסער פילאדעלפיער פאסטאר, דר. טאשרלס וואַרסווארטה, מיט וועמען עמילי האט פארבונדען פריינדליכע באציהונגען איז איהר גע־ליעבטער.

עמילי האט זעהר ליעב געהאט צו הערען דעם פאסטאר פרעדיגען, זי האט אפילו געפיהרט מיט איהם א קאָרעס־פאנדענץ, און אזוי ווי א גליעבטער האט געמוזט זיין און דער פאסטאר האט זיך זעהר גוט אריינגעפאסט. איז עס אויך אלס א פאקט וועגען זייער ליעבע.

ווען עמילי איז געשטאָרבען און דער פאסטאר, האבענדיג שוין דערוואקסענע קינדער האט נאך געלעבט, האט מען נאך אלץ גערעדט, אז ער איז געווען דער גע־ליעבטער פון דער גרויסער אמעריקאנער שרייבערין.

ערשט איצט נאכדעם ווי א בינטעל בריעף איז ענטדעקט געוואָרען, איז דער פילאדעלפיער פאסטאר אינגאנצען רויג־געוואשען געוואָרען און ער קען ליהיג לי־גען אין זיין קבר, ניט האבענדיג אויף זיך אזא פלעק.

מיט פאליט, א באוואוסטע אמעריי־קאנער זשורנאליסטקע, האט ערשט ניט לאנג צוריק אנגעשריבען א בוך אונטערן נאמען: עמילי דיקינסאן, דער מענש־ליכער הינטערגרונד פון איהר פאעזיע". אין וועלכען זי האט פארעפענטליכט א פאר בריעף און ניט נאך דערצו גענוג אנדערע אינפארמאציע. דורך וועלכער מיר דערוויסען זיך דעם אמת וועגען אלעס.

עס ווייזט זיך ארויס אז דוקא ווייל עמילים ליעבע איז געווען אזא דורכפאל דערפאר טאקע איז איהר פאעזיע געווען אזא ערפאלג. דער כח פון איהר לעבענ־דער נשמה האט אנגעהויבען איהר הארץ

וואס שטעלט מיט זיך פאר דער פלאטען-אפמאך

מען האט געוואוסט, אז מיך־כל־סוף וועט עס מוזען געמען א סוף — אפילו צו דער דאזיגער באנג־פארצייגענער פלאטען־קאנפערענץ. וואָרים אייביג קאנען דאך מענשען — איבערהויפט פאראנטוואָרטליכע פאליטיקער — ניט זיצען, ארום א רונדען טיש און שטויסען וואסער. עס האט געמוזט קומען צו אן ענדע, און עס איז צו דעם ענדליך געקומען.

דער פלאטען־אפמאך איז אונטערגעשריבען געוואָרען, און די וועלט האט אביסעלע פרייער אָפּגעאטעמט. אמת, דער שלום פון דער דראמע איז ניט געווען אזוי פייערליך ווי דער אנהויב. עס האט געפעלט יענע יום־טוב'דיגע שטימונג, וועלכע האט זיך געפילט בעת די קאנפערענץ איז דערעפענט געוואָרען; די אפטאמיסטען וועלכע האבען געלעגט גרויסע האפנונגען אויף דער קאנפערענץ, האבען ביים שלום, ארונטערגעלאָזען אביסעלע די נעזעה, און דאריבער איז די שטימונג ניט געווען אזא גע־הויבענע.

וואס האט אייגענטליך מיט זיך געבראכט דער פלאטען־אפמאך? דער ענטפער אויף דעם איז, ניט קיין גאנץ קלארער. אויף וויפיעל מען וויסט, איז דערגרייכט געוואָרען א פארשטענדעניש צווישען די פארטרע־טער פון בלויז דריי לענדער, אנשטאט פינף, און די דאזיגע פארשטענדע־ניש איז גוגע בלויז א באשטימטע צאל יאָרען, ביז 1936. פראנקרייך און איטאליען האבען זיך גארניט פארפליכטעט בנוגע דער באגרעניצונג פון קריעגס־שיפען, וואס דאס איז אלס מיינט אויף דעם פארגאנגענעם פון דער פלעגער צו בויען א נייע גרויסע קריעגס־שיף.

ווען מען זאָל, אלזאָ, וועלען זאָגען, אז די פ